

Алимжон Иргашевич ДАДАМУҲАМЕДОВ,
Ўзбекистон халқаро ислом академияси
“Замонавий ахборот коммуникация
технологиялари” кафедраси
катта ўқитувчиси

АХБОРОТ ХУРУЖЛАРИ ВА МАФКУРАВИЙ ТАҲДИДЛАР

ИНФОРМАЦИОННЫЕ АТАКИ И ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ УГРОЗЫ

INFORMATION ATTACKS AND IDEOLOGICAL THREATS

Аннотация: Дунёда XX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб компьютерлар ва интернет алоқаси оммалашуви инсон амалий фаолиятининг ҳар бир жабҳасига, хусусан, диний жараёнларга таъсири баробарида, XXI аср ибтидосида қатор ижтимоий ва иқтисодий муаммоларни ҳам келтириб чиқарди. Инсоният тарихида маълумот узатилишининг тезлиги ва муҳимлик даражаси бугунги кундагидек жадал суръатларда оммалашушига кибермакон асосий воситалардан бири бўлиб хизмат қилмоқда. Шу боисдан ҳам кибермакон билан боғлиқ диний-маънавий жараёнларни илмий концептуал ўрганиш долзарбдир.

Калит сўзлар: Кибермакон, интернет, дин, статистика, тармоқ, хавф-хатар, lan, tas-ix, ёшлар, ижтимоий тармоқлар, виртуал олам, кампьютер ўйинлари, рақамли технология.

Аннотация: Начиная со второй половины XX века в мире популяризация компьютеров и интернет-коммуникаций привела к возникновению ряда социально-экономических проблем в начале XXI века, наряду с воздействием на все аспекты практической деятельности человека, в частности на религиозные процессы. В истории человечества скорость и важность передачи данных были одним из главных инструментов для того, чтобы киберпространство стало таким же популярным, как сегодня. Поэтому изучение религиозных и духовных процессов, связанных с киберпространством, играет важную роль.

Ключевые слова: Киберпространство, интернет, религия, статистика, сеть, риск,

lan, tas-ix, молодежь, социальные сети, виртуальный мир, компьютерные игры, цифровые технологии.

Annotation: Since the second half of the twentieth century in the world, the popularization of computers and Internet communications has led to the emergence of a number of socio-economic problems at the beginning of the XXI century, along with the impact on all aspects of human practice, in particular on religious processes. Throughout human history, the speed and importance of data transfer have been one of the main tools for making cyberspace as popular as it is today. Therefore, the study of religious and spiritual processes related to cyberspace and plays an important role.

Keywords: Cyberspace, Internet, religion, statistics, is, risk, lan, tas-ix, youth, social networks, virtual world, computer games, digital technologies.

Инсон учун энг улуг дунёвий неъмат унинг озодлигидир. Озодлик неъмат экан, озод инсоннинг бахтсиз бўлмаслиги керак. Яшаётган ҳаётда бахтсиз инсонлар сони кун сайин ошмоқда. Қачонки уларга дуч келсангиз қайғу, ғам ва албатта ҳасратда ёнаётганига гувоҳ бўлишингиз табиийдир. У шубҳасиз ким ёки нима томонидан эзилгандир.

Рақамли технологиялар дунёдаги барча интернетлардан эркин фойдаланиш имконини яратиш, интернет дунёсидаги мавжуд турли хилдаги хатарлар ва кўз илғамас жараёнларни кўпайганини кўрсатади. Президент Ш.Мирзиёев чиқишларида шундай деган: Ўзбекистондаги ёшлар ва уларни маънавиятини юксалтириш, ҳамма соҳаларда юқори чўққиларга эришиш замон талаби. Барча ёшларни бўш вақтини қизиқарли ташкил этиш бўйича илгари сурган 5 та муҳим ташаббусдан бири ўқувчи ёшларга интернет ва замонавий компьютер илмларини ҳамнафасликда ўрганиш муҳим масаладир [1:1]. Статистик маълумотларга кўра, Дунё бўйлаб аҳолисининг 1 миллиарди интернетдан фойдаланмоқда[2:1]. Уларнинг 830 миллионини ёшлар ташкил этади. Улар ўртача 15-24 ёшли фуқаролардир. Реал ҳаётдаги ёшларнинг ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда техник ва мафкуравий маданиятини

юксалтириш орқали ғоявий таҳдидларга хусусан диний терроризм, экстремизм, оммавий маданият каби бошқа ёмон ғояларга қарши мустаҳкам иммунитетни шакллантириш замон талабидир. Шу сабабли, кибермаконда диний-маънавий жараёнларнинг намоён бўлиш шакллари илмий асосланган ҳолда таҳлил қилиш даврнинг долзарб вазифасига айланди [4:13].

Интернет маконида керакли маълумотни излаб топиш информатсион оқимиға боғлиқ бўлади. Имкон қадар керакли бўлган ихчам сақловчи қурилмаларда сақлаш мақсадға мувофиқ бўлади. Агар керакли манзилға юбориш режалаштирилса ахборот техникалари ёрдамида амалға оширилмоқда.

Ўтган асрнинг 1970 йиллари охирида модем (маълумот узатувчи қурилма) дастурининг яратилиши микрокомпьютерларнинг ўзаро телефон тармоғи орқали фойдаланиб боғланиш имкониятини яратиб берилган. Интернетни илк маротаба академик мақсадлардан бошқа йўналишда фойдаланиш имкониятини яратди. Ўша даврдаги маълумотлар асосида форумларда фикрлар қолдириб бориш ва турли ёзишмаларға жавоб бериш мумкин бўлган ҳолат, жараён аста секинлик билан ривожланди. Мавжуд форумларда замонавий мавзуларни ёритиш иконияти очилди. Дунёвий, диний-маънавий масалаларға ўз фикр мулоҳазаларни билдириш оммалашиб борди.

Жаҳонда 1990 йилларда компьютерлар сони кун сайин оша бошланди. Интернетға уланганлари миқдори кескин ошгани кузатилди. Шунини таъкидлаш жоизки фойдаланувчилар тизимға улансаларда, лекин уни ичидаги маълумотларни излаш ва топиш нисбатан қийин эди.

World Wide Web - (Бутундунё ўргимчак тўри) 1993 йилда дунё мамлакатлари учун бепул жорий этилиши бу масалаға тўлақонли йечим бўлди. Бутун дунё учун интернет тармоғидан ижобий фойдаланиш натижасида ва кидираётган турли хилдаги маълумотларни қийналмай топиш ҳолатлари мавжуд бўлди[6:12].

Кибер маконда бўлиб ўтаётган вазиятлар ёшларнинг реал ҳаётиға чуқур кириб бора олди. Оқибатда эса ёшларда турли яхши бўлмаган салбий ўзгаришларға олиб келди. Хулқдаги

тобеликнинг алоҳида хусусиятларини 9-11 синф ўқувчилари мисолида А.А.Антоненко томонидан ўрганилди[8:11]. А.А.Антоненко тадқиқотида ёш ўсмирлар ўзини тутишида намоён бўлган Интернет ва шу билан онлайн суҳбатлар ва компьютернинг турли қизиқарли ўйинларига тобеликнинг кузатишимиз мумкин. Ўзига хос кўринишлари ва салбий оқибатларини топиш мумкин. Унинг олдини олувчи турли психопрофилактик методни ишлаб чиққан.

Тобора шиддат билан ривожланиб бораётган бугунги кунни илғор ва замонавий технология-техникаларсиз тасаввур этиш жуда қийин. Барчаси реал ҳаётимизнинг асосий шаклиға айланиб улгурди. Instagram, Twitter, YouTube, Facebook, Telegram ва бошқа ижтимоий сервислардан яхши ва кўплаб фойдаланиш инсоннинг реал дунёдан яққаланиб қолишиға олиб келди. American Journal of Preventive Medicine тиббий журналида чоп этилган таҳлил шу ҳолни кўрсатди.

Элизабет Миллер тиббиёт фанлари доктори ва педиатрия профессорининг таъкидлашича, мавжуд ижтимоий тармоқларнинг зарари ҳақида ўта узоқ вақтға мўлжалланган ҳулосалар чиқариш ҳали жуда эрта. Бунда нима пайдо бўлгани – яққаланиш ёки ёлғизлик ҳисси, ижтимоий тармоқларға қизиқиш - билишмайди. Балким дастлаб ўзларини ёлғиз ҳис қилган ёш авлод ижтимоий тармоқларға қизиқиш билдиришган. Ижтимоий тармоқлардан жуда кўп фойдаланиш реал ҳаётдан ажралиб қолишға олиб келган бўлиши мумкин. Иккита муҳим омил уйғунлиги ўз аксини топа олиши мумкин.

Илмий изланувчи ва турли тадқиқот ишларини олиб боровчи олимларни баёнотиға кўра ижтимоий тармоқлар инсонларнинг бўш вақтини ўғиллаб қўяди. Бу реал вақт давомида инсонлар бошқалар билан мулоқот қилишлари мумкин. Бундан ташқари, ижтимоий тармоқлар ҳамкасблар ва дўстлар ҳаётини кузатиш имконини беради, бунинг натижасида одамларда ҳасад ёки ўз ҳаётдан қониқмаслик ҳисси пайдо бўлиши мумкин.

Дунёдаги глобаллашув жараёнида информатсион хуруж ва таҳдидлар инсон қалбига жуда катта таъсир кўрсатиб долзарб муаммоларға айланмоқда. Қизиқарли жараён ва ахборотлар оқими кириб келиши даражаси

кун сайин ошмоқда. Сухбат куриш жойлари кун сайин ривожланиб бориши инсон ҳаёти учун қулай имкониятлар очиб беради. Жаҳонда бўлаётган турли ўзгаришлар ва янгиликларга гувоҳ бўляпмиз. Замонавий ва илғор техни воситаларини онсонгина бошқара оламиз. Жараёндаги техникалар эса бизни бошқаришга интиломда. Оламдаги бу глобаллашув ҳолати инфор­мацион жараёнлар ва ахборотлар алмашинув тезлиги, техника жиҳозларни янги маркаларини жадаллик билан яратилиши ёки кибер маконни ахлоқ меъёрларида чегара билмаслиги ифода­моқда. Ушбу ҳодисаларга яхши ёки ёмон мослашиш бу ҳар бир инсоннинг қалби ва иродасига боғлиқ бўлади[10:15].

Соғлом қалб ва руҳиятга эга бўлган инсонлар оилада тарбияланади. Фарзанд бу оламга келгандан сўнг авваламбор оила аъзолари ёнида бирламчи ҳаёт дарсини эгаллайди. Халқимизда ажойиб бир гап бор - Куш уясида кўрганини қилади.

Бу дунёда фарзандимизни яхши яшаши ва фаолият юритишига замин яратишимиз жоиз. Инсон танасидаги сезги органлари орқали қабул қилинган маълумот онгимиздаги тафаккур жараёнида анализ қилинади ва белгиланган тартибда бўлақларга бўлинади. Инсон онгидаги мавжуд ахборот билан солиштириш натижасида ҳулоса чиқарилиб ўз мустақил фикрини баён эта олади. Шакилланган шахсий фикр мустақил фикрлашни ўргатади. Онги ва дунёқарашни кенгайтиради, сўз бойлигини имкон қадар оширади[11:26].

Она ватанга, ота – онага, дўстларига, ўз яқинларига бўлган яхши ижобий сифатларни кўрсатади. Ўз тарихимизни чуқур билишга ёки ўз­лигимизни англашга ёрдам беради. Реал ҳаётдаги ахборотлар инсоннинг қалбига ва тинч ҳаётимизга жадаллик билан раҳна солмоқда. Буни биз “Информацион таҳдидлар” деб атаимиз. Ўзбекистонимиз дунё билан биргаликда, ҳар соҳада ўз ютуқларига самарали эришмоқда. Бир пайтда бундай таҳдидлар миқдори кўпайиб бормоқда.

Бундай инфор­мацион хуружларга алданиб қолмаслик ва уларни тасирига тушиб қолиш, кибер макондан нотўғри фойдаланиш натижасида ёшлар орасида кўпроқ учрайди.

Одамзод онгги ўзига тегишли бўлган ва тегишли бўлмаган ахборотларни бир ҳилда қабул қилади. Вақт ўтиши билан ўз фикрини билдиради[12:15].

Эндиликда душман қурол кўтариб ватанимизга қуч ва ҳамла қилиши шарт эмас. Бунда уруш полигонлари энди инфор­мацион, маълумотлар ва маънавиятда ўз аксини намоён қилмоқда. Биринчи Президенти, буюк давлат ва сиёсат арбоби Ислом Абдуғаниевич Каримов таъбири билан айтганда “Бугунги замонда мафкура полигонлари ядро полигонларидан ҳам кўпроқ қучга эга.” Ислом Каримов бундан 16 йил аввал интернет орқали кириб келиши мумкин бўлган барча хавфларни кўра билиб, “Юксак маънавият – енгилмас қуч” асарида шундай ёзган эди: “Шуни унутмаслик керакки, бугунги кунда инсон маънавиятига қарши йўналтирилган, бир қарашда арзимас бўлиб туюладиган кичкина хабар ҳам ахборот оламидаги глобаллашув шиддатидан қуч олиб, кўзга кўринмайдиган, лекин зарарини ҳеч нарса билан қоплаб бўлмайдиган улкан зиён етказиши мумкин” [14:15].

Россиядаги Интернет тараққиёти фонди фикрича 14 ёшдан 18 ёшгача бўлган ёшлар орасида ўтказган ижтимоий тадқиқотга кўра, ёшлар ва ўсмирлар учун биринчи инфор­мацион манбаи бу халқаро интернет ва ота-онаси экан. Дўстлар, телевизор, радио, ўқитувчилар, китоблар, ундан кейинги манбалар деб кўрсатилган. Юртимизда вазият бутунлай бошқача.

Ватанимиз фуқаролари доимо болаларини ўзидан ўзиши, ҳар томонлама соғлом бўлиб ҳаётга кириб бориши учун доимо ҳаёт билан курашиб яшаган. Хозир ҳам шунга ўхшаш вазиятлар учраб туради. Маълумки ўзбек оиласида ёш ўсмирлар учун биринчи маълумот — бобо-буви, ота-она ва албатта ўқитувчилар бўлишган. Кибер дунёдан қандай фойдаланиш оилавий аҳволга, тарбияга боғлиқ. Тарихан бир неча минг асрлардан буён яшаб келаётган бундай яхши эзгу анъана ва қадриятларимиз ёш авлодни ҳар томонлама яхши инсон бўлиб вояга етишига хизмат қилган[13:11].

Ёш авлод орасида интернет тармоқларга қизиқиб кетган, ижтимоий-психологик жараёнлар орасида қолмоқда. Соҳа

вакиллариинг фикрича, ҳозирла кибер макондаги фаоллик бизнинг ёшларни ахлоқи, ўзини тутиши, маданиятига ўзининг ёмон таъсирини кўрсата бошлади. Ота-оналар ўзларининг зурриёдларини замонавий компьютер ёки планшетлардан бошини кўтара олмаслиги, кечалари телефон билан ҳамнафас бўлишлари ҳақида кўп эшитамиз.

Оммавий ахборот воситалари хабарларида 2016 йилда Россияда 720 нафар, Қирғизистонда 95 нафар, Қозоғистонда 33 нафар ёшлар айнан интернет ва ижтимоий ўйинлар оқибатида ўзларининг ширин жонига қасд қилишган. Ажабланарлиси шундаки 2017 йил 10 февралда Ростове-на-Дону да завод-фабрика ҳудуди яъни машҳур Дон дарёси соҳили атрофида 16 ёшлар чамаси боланинг жасади аниқланган. Тергов жараёнда ўсмирнинг дўстларидан деярли барчаси ҳаммасига «Кўк кит» ўйини сабабчи эканлигини такидлашган.

Ижтимоий тармоқлардан бири бўлмиш Facebook ва Instagram АҚШ ҳудудида, «ВКонтакте» Россияда жойлашган. Қозоғистон ички ишлар вазирлиги томонидан уларни техник блокировка қилиш масаласи кўриб чиқилмоқда. Маълум бўлишича Қозоғистон ҳуқуқни ҳимоя қилиш органлари бу каби жиноятлар учун 100 та жиноий иш қўзғатилган. Бу каби ўйинлар натижасида 30 нафар болакай нобут бўлган.

Евгений Касперский («Касперский лабораторияси») раҳбарининг фикрича, мавжуд ижтимоий тармоқларга қалбан ва фикран боғланиб қолиш натижасида инсоннинг бутун омма фикри билан иш кўриш қобилияти ошади. Бир тўда оламон ортидан қулдек эргашиш қобилияти кун сайин ошади. Балоғатга йетмаган ёшлар ўз дўстлари билан турли гуруҳларга қўшилиб кетиш ҳисси ошади.

Кибер макон оламида инсон ўз хоҳиш истагини ярата олади. Ўзи хоҳлаган виртуал жараёнга кириш олади. Шу сабабларга кўра ёш авлоднинг ижтимоий тармоқларга қизиқиши юқори. Бунинг натижасида қизиқиш тобора ортиб бормоқда. Оқибатда эса дунёқараши ўзгаради. Сиёсий-ҳуқуқий маданияти тўлиқ шаклланмайди. Ҳаётни тўлиқ тушунмай қолган ўғил-қизлар турли ғаразли, нопок мақсадларда кенг тарқатилётган маълумот оқими гирдобига тушиб қолиши эҳтимоли ортади[7:2].

Питтсбург университетининг Тиббиёт мактаби мутахассислари ижтимоий тармоқлар фойдаланувчининг руҳий ҳолатига жуда салбий таъсир кўрсатади. Олиб борилган тадқиқотлар натижасида фойдаланувчи қанчалик кўп вақтини онлайн ўтказса унинг тушқунликка тушиш имконияти кун ва соат сайин ортиб бораверади. Маълум бўлишича ўз тадқиқотларига 19-32 ёшдаги 1787 нафар америкалик кўнгиллини жалб қилишди. Тадқиқот якунида ижтимоий тармоқлардаги фаоллик даражаси депрессияга тушиш имконияти билан бевосита боғлиқ экани буткул аниқлашди. Тадқиқотчиларнинг фикрларига қараганда, кўнгиллилар ижтимоий тармоқдаги саҳифасига бир ҳафтада ўртача 25-30 маротаба киришган экан. Ҳар куни ушбу машғулот учун 61-90 дақиқа вақт ажратилган.

Аниқланишича тушқунликнинг жиддий аломатлари тадқиқотда қатнашган ҳар тўртинчи фойдаланувчида яққол намоён бўлган. Ижтимоий тармоқларнинг фаол фойдаланувчиларининг тушқунликка тушиш хавфи бошқаларга нисбатан 2,7 мартага кўп. Брайан Приман тадқиқот муаллифининг айтишича бугунги кунда Facebook-депрессия деб ном олган. Бу феноменнинг юзага келишига бир қатор сабаблар келтирилган. Ижтимоий тармоқларда фаол бўлганлар онлайн ва реал ҳаётдаги номутаносиб ҳолатларга жуда кўп дуч келишади. Улар бошқа инсонлар профилидаги идеал ҳаёт тасаввури уларни тушқунликка олиб келади. Ҳар қандай фойдаланувчи депрессиянинг айланма ҳаракати таъсирига тушиши кузатилади. Мавжуд руҳий ҳолатининг ёмонлигини тушунган даврда инсон ижтимоий тармоқдан нажот қидиради. Аммо эътиборсизлик ёки номутаносиблик оқибатида аҳволи ёмонлашади.

Интернетдаги ва кампьютердаги ўйинлар инсон онгидаги нейронларни дастурламайди. Инсон онгидаги ҳолатни буткул ўзгартира олади. Инсонни турли трансфармация жараёнини ўзгартира олади. Натижада инсоннинг реал модели қандайдир ўзгаришлар содир бўлади.

Ижтимоий тармоқларнинг ОК, Telegram, Twitter, Facebook ва бошқа ижтимоий тармоқлар Катта Яқин Шарқдаги воқеаларда ушбу манбаларнинг аҳамияти турлича баҳоламоқда.

Намойишларда мазкур тармоқлар энг асосий вазифани бажарди. Бу воқеаларнинг ортида катта сиёсий манфаатлар ётгани кўришимиз мумкин. Facebook, Twitter, OK, Telegram эса бунда кўримсиз қул вазифасини ўтаб берган.

Террорчиларнинг кибермакондан қуйидаги мақсадлардан фойдаланишларини урғулайди: янги аъзоларни жалб қилиш, хайрия жамғариш, тарғибот-ташвиқот, психологик кураш, ўзаро алоқани таъминлаш, ўқув-малака ошириш ва бошқалар.

Ўзбекларни йўлдан оздириб, улар ўртасида ўзаро низо туғдириб, жамиятимизнинг, давлатимизнинг, халқимизнинг бирлигига ҳамда тотувлигига раҳна солишни ният қилганлар ўзларининг бундай хатти-ҳаракатларини очик-ойдин амалга ошираётганликлари реал бир ҳақиқат. Масалан Telegram тармоғида бўлаётган жараёнларни кўришимиз мумкин. Интернет сайтларидаги бузғунчилик чиқишлари билан чегараланиб қолаётганлари йўқ[8:15].

Ўтиш даврида барча ўсмирда муаммолар бўлмайди дейсиз? Баъзан ота-оналари уларни тушунмаётгандек, мактаб эса фақат муаммолардан иборатдек, бутун дунё уларга қаршидек туюлади уларга.

Д.Н.Карпова фикрича, онлайн мулоқотда кузатилиши мумкин бўлган хавфларнинг очик турлари мавжуд. Бу очик турдаги хавфлар сирасига қуйидагиларни киритган:

- *коммуникацион хавфлар* – мазкур жараёни амалга ошироқчи бўлган шахс бошқа бир инсон билан дўстона муносабат майдонини ҳосил қилади ва унга психологик ёки жисмоний шикаст етказди.

- *киберхавфлар* молиявий маблағлар, шахсий маълумотларини манипуляция қилиш орқали қасддан бажарилган иш. Хавфга учраган инсонга сиёсий, маънавий, ғоявий, маданий ва бошқа турдаги зарарларни етказиш мақсад қилинади;

- *контент хавфлар* – зарарли интернет-контентлар. Хавфли контент деганда, инсоннинг психик, жисмоний саломатлигига дисфункционал таъсир этиши мумкин бўлган маълумотлар тушунилади;

Техник жиҳатдан нима ишларни амалга ошириш лозим. Аввало IP адресларини

аниқлаш, марказий база орқали филтёр ва блоклаш ёки маънавий ресурсларга қайта жўнатиш лозим. Фойдаланувчи ўз телефони ёки плпншети ва бошқа девайсларнинг GPRS функцияларини ёпиб қўйиш. Олий таълим муассасаларида Cerio Control дастури орқали ижтимоий тармоқлар “Facebook”, “Twitter”, “OK”, Telegram ва «Кўк кит» ресурсларни филтёрлаш. Махсус дастурлар орқали барча провайдерлар “Facebook”, “Twitter”, “OK”, Telegram ресурсларни филтёрдан ўтказиш мақсадга мувофиқ бўлар эди. Лекин биз техник жиҳоз ва дастурларга ишониб қолишимиз яхши самара бермайди. Чунки техникани инсон яратган барибир инсон қандайдир дастур орқали филтёрдан ўта олади. Демокчимизки, ота-оналар, дўстлар, синифдош ва курсдошлар бўлаётган жараёнларга бефарқ бўлмаслиги керак. Керакли жойларга хабар беришлари лозим[4:11].

Хулоса. Интернет оламда тобора авж олиб бораётган экстремистик ва террористик руҳдаги ахборотларни кенг жамоатчилик орасида тарқалишининг олдини олиш мақсадида, маънавий-маърифий мазмундаги ахборотлар кўлами ва жозибадорлигини муқобил равишда кўпайтириб бориш бугунги кун талабига айланган. Бунинг учун барча соҳа вакиллариининг кибермакондаги тартибли амалиётини сифат жиҳатдан кўпайтириб бориш лозим.

Интернетдаги маълумотлар оқими, унинг ошқор этилиши инсон фаолияти ва хавфсизлиги масалаларига жиддий зарба етказишини инобатга олган ҳолда, ўсиб келаётган ёшларни кибермаконга олиб кирувчи воситалардан фойдаланишнинг техник кўникмаларни шакллантириш билан бир қаторда, ғоявий иммунитетни ошириш ҳамда кибергигиена маданиятини ривожлантиш керак. Кибермаконда кечаётган жараёнлар мураккаб ва улар зиддиятларга бой. Улар мунтазам равишда ижтимоий таҳлил қилиб боришни тақозо этади.

Умумий хулоса сифатида таъкидлаш жоизки, кибермаконда кечаётган жараёнларнинг назарий жиҳатларини ўрганишни чуқурлаштириш ва рақамли дунёда олиб борилаётган экстремизм ва терроризмга қарши кураш ҳамда диний

вазят барқарорлигини мустаҳкамлаш йўлидаги амалий ишлар самарадорлигининг муҳим шартлардан биридир.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг давлат раҳбарлари бошчилигида ўтказилган видеоселекторда илгари сурган ташаббуслари. <https://kun.uz/news/2019/03/20/prezident-beshta-muhim-tashabbusni-ilgari-surdi-ular-nima>
2. Халқаро мониторинг ташкилоти. <http://www.internetworldstats.com/stats.htm> (2019 йил 30 июнь ҳолатига) (мурожаат санаси: 25.11.2019 йил)
3. Халқаро электр алоқа иттифоқининг 2017 йил 31 июлдаги статистик ҳисоботидан. Қаранг: <http://www.itu.int/ru/mediacentre/Pages/2017-PR37.aspx>
4. Абдуллаева Моҳира Заҳиджановна, Кибермакон ва ислом билан боғлиқ диний-маънавий жараёнлар. Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (phd) диссертацияси автореферати.
5. Helland Ch. Religion on the internet: a sociological inquiry into participation and community online. University of Toronto. 2004. - P. 39.
6. Антоненко А. А. Интернет-зависимость подростков от компьютерных игры онлайн-общения: клинико-психологические особенности и профилактика. Дисс., автореф. к.псих.н., М., 2014. 19 с.
7. Dadamukhamedov Alimjon Irgashevich. (2019). Development of national network and corporate networks (in the case of Tas-IX network). International Journal of Human Computing Studies, 1(1), 1-5. <https://doi.org/10.31149/ijhcs.v1i1.347>
8. Dadamukhamedov Alimjon Irgashevich. (2019). Development of national network and corporate networks (in the case of Tas-IX network). International Journal of Human Computing Studies, 1(1), 1-5. <https://doi.org/10.31149/ijhcs.v1i1.347>
9. Irgashevich, A. D. (2020). CLOUD TECHNOLOGIES IN ISLAMIC EDUCATION INSTITUTIONS. The Light of Islam, 2020(2), 167-176.
10. Irgashevich, D. A. (2020). Development of national network (tas-ix). ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 10(5), 144-151.
11. Dadamuxamedov, A., Turdali, J., & Mavlyuda, X. (2020). Electronic religious programs on islamic subjects on the example of the sanctuary of Al-Hakim Al-Termizi. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 10(7), 316-330.
12. Dadamuxamedov, A. (2020). THE IMPACT OF ONLINE COMMUNICATION ON YOUTH EDUCATION. International Engineering Journal For Research & Development, 5(6), 10-10.
13. Карпова Д.Н. Риски непрерывной онлайн-коммуникации: теоретико-методологические подходы к изучению. Дисс., автореф. к.соц.н., М., 2016.–С. 14.
14. <http://e-adabiyot.uz/jahon/183-yuksak-manaviyat-engilmas-kuch.html>